

RÉGI MAGYAR MEGFIGYELÉSEK.

22. (*Az első magyar tengerparti expedíció.*) Fiume 1804. majus 3-kán. »A' mai napon evezett el innét a' Károly Princz nevű Austriai Brigantin hajó St. Tamás felé Amerikába. Ezen expedíció a' maga nemében leg első történet a' Magyar tengerpartokon, azért kiváltképpen, hogy ezen probatételben tsupa hazabéli személyek a' részesek (interessensek), a' kiknek öszszeszerkesztődések idevaló kereskedő Adamich Lajos András úr munkás szorgalmatoskodása által, a' ki magát az itt lévő kereskedésre 's egyéb hasznos probátételekre nézve már ennelötte is több tekintetben igen érdemesé tezte, eszközöltetett és vitetett tökéletességre. Az egész tereh, a' mellyel a' nevezett hajó elvevett, tsupa haza béli produktumokból és fabrikai szerzeményekből vagy portékákból áll. Ha ez az első expedíció szerentsés leszen, minden bizonnyal többek is fogják követni, a' mellynek az a' böldög következése leszen hazánkra nézve, hogy a' koloniákból, vagy a' világnak más részéből való szükséges terméseket és portékákat, az első kézből, és önnön portékáinkért való egyenes tseré által, kaphatjuk.« Magyar Kurir. Közli Sz. G.

23. A *Péts* mellett lévő *Metsék* nevű hegy, a mely valami három hónapokig, olyan vastag füstöt botsátott felfelé, hogy a nap világát is meghomályosította, sőt a melyből éjjelenként valóságos láng is szemléltetett kitekergetőzni, már megszünt fenyegetni a körülötte lévő vidéket. A felfelé menő lángból és füstből fekete hamu hullott le a föld színére. Végezetre szemes utánnajárás után úgy nyilatkozott ki a dolog, hogy tsak a Pásztorok tüzetől vette volt a tűz a maga eredetét, a mely a hegy gyomrában lévő kőszénbe belé kapván, mind nagyobbá meg nagyobbá lett. A múlt meleg nyár által is élesztetett. Így tartott vagy két hónapig, a midőnn megesősödött az idő, és a nagy eső által az egész tűz megaltatott. A hegyben lévő kőszén igen jónak találtatik, és szorgalmasan rajta kezdettek lenni az emberek, hogy egy derék kőszénbányát állítsanak fel benne«. (Bétsi Magy. Merkurius. 1798. 203. lap.)

Közli BUZA JÁNOS.

24. (*Hell Miksa.*) Az egész Európában tsak nem leg-hiresebb született Magyarfi Udvari volt *Astronomus P. Heller* Urnak egy kedves Barátja B. Benkler Ur *Veuten-Lichtensteinban* egy emlékeztető oszlop emeltetett, mellyre Udv. Tanácsos és Könyv-Tárnok Déni s ur ezeket a' Versekét írta:

Corpore dum posito levior tellure relicta,
Candidus ad Superos Helius urget iter,
Et nunc has Stellas, nunc illas, transvolat,
inquit:

Sat vos suspexi, despiciere incipiam.
(Magyar Kurir 1792. 793. l.)

25. (*A Mátrának vulkáni eredetéről.*) — A' Magyar Ország tzimerében magosságáért méltán heljet foglaló Heves V. megyebéli *Máttra* hegye ismét új nevet nyert magának, mellyet vólt Bétsi mezei Gazdaságot tanító Professor Abbás Arnólt Urnak köszön; ki-is nem régiben ezen hegynek környékét járván, és a' ki-folyt tüzes matériának régi salakjait, s' egyéb maradványait, a' *Basalt*-nak és *Terrasz*-nak természeti Compositumjait 's a' t. bővséggel tapasztalván, B. Ortay Josef Urrai a' hegyre fel ment, és hogy ez kétségsz nélkül tűz okádó hegy vólt légyen, a' tűznek még most-is jól látszó régi 400 öl hosszúságú, 300 szélességű, és 60 méjségű torka által eléggé meggyőztetett. Igen jól láttzanak még azok az oldal jukok-is, mellyekből a' tüzes matéria (Lava) ki folyt. Az egész hegy a' *Vulcanus* productuma, *Terrasz* és *Poccolán* föld, melly a' vízi épületekre felette szükséges, és eddig *Olosz* Országból hozzattatott. (Magyar Kurir 1792. 980 l.)

26. Sáros-Patakról 1792. júl. 21-ik napján írják: A' kollegyiomnak nagy érd. külső 's belső Előljárói, ez alkalmatossággal is tettek oly rendeléseket, melyek esközül fognak szolgáláni, a' kollegyiomnak nagyobb virágzására; bizonyos summát szabtak ki továbbá esztendőnként a' könyvtárnak bővítésére, 's különösen a' Magyar könyveknek megszerzésére; valamint a' Természet tudományához tartozó eszközöknek szaporítására is; sőt egy olyatán Mechanikusnak tartására is rendelték bizonyos esztendei fizetést, a' ki a' Physicum Instrumentumokra (Természet tudományához tartozó eszközökre) fog vigyázni. — A' mi pedig meg mind ezeknél is nagyobb, el végezték közakarattal, hogy némelly Tudományok, p. o. a' *Physica* és *Mathesis*, Magyar nyelven taníttassanak. (Magyar Kurir 1792. 935. l.)

27. (*Hadházról.*) Megfosztá a' halál városunkat és a' több N. Szabad Hajdú Városokat is kedves Physikusoktól, Földy János Urtól, de meg fosztotta kivált a' hazát a' Magyar Literáturának egy fardhatatlan 's szerentsés előmozdítójától, a' kinek munkáit minden Tudományokat szeretők igen becsülik. Sajnálni fogják kiváltképpen a' Természeti Historia kedvelői, hogy a' Fűvész tudományról való munkáját és Systemáját, a' mellyenn, már sok esztendő

óta dolgozik, és a melynek maga is a' meg halálozott Doktor Úr nagy kedvelője volt, el nem végezhetette. Meg holt ezen Nagy érdemű Hazafi Aprilisnek 6-ikán forró betegségben hasznos életének 46-ik esztendejében. (Magyar Kurír 1801. 589. l.)

28. (*Véres patak.*) Sály 16. Decz.-ről írják: »A' Sályi malmokat hajtó Patak aze, a' Lator nevezetű malmon feljűl, azaz: az eredetin, a' holott ki jön a kősziklából a' víz, vérré változott, azaz a' vérhez hasonlóvá lett; ugy hogy a' malmokat viz helyet vér láttzatott hajtani. Több ízben, és tovább másfél óránál az egész Falun végig folyt; melyből palatzkokra meringettek, hanem idővel, mint a' leg-kékebb posztó ollyonra változott annak színe. Né-melleyek kóstolták-is, hanem íze igen keserű volt. Ezen történet ollyon igaz, mint a' nap-fény, és mivel ezen ritka és rendkívül-való történetet Dargai Márton, Burkus János, Ivány Ferentz, Vataj hiteles lakósok szemekkel látták, bizonyoságot tehetnek rólla, annak a' ki nem hiszi, ezek vélem edgyütt jelen vóltnak és szemlélték. (Magyar Kurír 1790. 18. l.)

Közli RADNÓTHI DEZSŐ.

29. (*Mérges kút.*) Ez a' Szentiványi kút, mely mérgesnek mondatott, semmi nemű mérget magában nem tart; mert a' barmoknak hirtelen való dögöket, a' mellyek ezen forrásból ittak, nem az Arzenikumnak, vagy másféle mérges bányának kell tulajdonítani, hanem a' felettébb nagyon által-járó kénésös gőznek, melyet a' barmok az órok lyukain heventében felszittak.

Mert nem de ugy nevezetett Pyrmontai Savanyú Vizekről is sokan, ha éhomra bőven isszák, megrészegednek? ezt pedig nem egyéb okozza, hanem azokbann foglaltatott erős bányás gőz, mely a' Szentiványi vízben hathatósbann, és bőségesebben találhatik. Innét észrelehet venni, hogy ha ez a' víz mértékletesen, és vigyázva itatik, a' betegeknek, leg inkább az erős természetűeknek, nagy hasznokra válik; a' kik pedig gyenge természetű birnak, és magános életet viselnek, ezeknek, ha mértékletesen téjjel keverve isszák, belső és külső nyavalyákban igen használ. (La Langue János, A magyarországi orvosvizekről és az azokkal való élés módjairól. Nagy-Károly, 1783. 53—54. l.)

30. (*Bártfai Savanyú Víz.*) Mondatik, hogy efféle négy font víz a' *Sal amarum-ból* a' vagy keserű sóból egy drachmát ad: ha ez úgy vagon, nemde a' kösségnek hasznára, 's javára könnyen lehetne Sal amarumot teremteni? (U. o. 77. l.)

Közli TRAXLER LÁSZLÓ.

31. »Sz. Iván havának 26-dik napján estvéli 10 óra után 20 Minutákkal, Pestenn, Budánn s fellyebb Komáromig föld-indulás

tapasztaltatott, mely nagyon meg-rémítette az embereket; de minden kár nélkül hamar el-múlt.« (M. Hirmondó 1780. 431. l.)

»Sz. Iván havának 26-dik napján, ezenn a' tájonn-is (Atsán, Pest-Vármegyében) tsak hamar estvéli 10 óra után föld-ingás tapasztaltatott. Hont-Vármegyében a Duna mellett nagyobb volt. Mert Szob nevű helységben a Pap házáról a kémény-is le-esett, Nosztrébann pedig a Remete-Sz. Pál Szerzetebeli Klastornnak falaibann mondják, hogy ollyan nagy hasadékok estenek, hogy edj ember keze-is könnyen belé fér. Való az, hogy éjszak felől támadott. Mert azonn a' tájonn 9 óra után, itt pedig tsak 10 óra után vették először észre. Selmetz-Bánya körül is (sőt a városonn-is, de a felső piazton, a mint írják, éppen nem) tapasztaltatott. Az nap, még a föld-indulás közbenn-is, felettébb erős szél völt. Edj-néhány szempillantással az előtt nagyobb zúgás hallatott. Akkor Veresegyházann hálván, midőn szinte a vendég-fogadóban vatsorálnék, a szoba padlásann olyan zajgást hallottam, mintha matskák kergették volna edj-mást felettem. Mely zúgás mindazáltal azon szempillantásban elmúlt. Nem is tudtam volna, hogy földindulás völt, ha a helység bírása, a vendég-fogadóba jővén, nem mondotta volna, hogy a falúbann a fogasokonn függő kantsók-is összeverődtek. — Budánn is vettek észre valamely zuhogást a föld alatt azonbann, hogy a föld ingott. A hol is 4 minuta alatt hat vagy hét, nap-keletről nyugat felé hintázó ingások tapasztaltattak.« (M. Hirmondó 1780. 462. l.)

32. (*Mikor lett a tokaji bor híres?*)

Vini Tokayensis nullus scriptorum vsque Isthuanffium facit mentionem, nec Bonfinius memorat, nec Ranzanus, nec Galeotus Martius, nec Cuspinianus. Omnes hi cum Barone Herberstein Ferdinandi in Aula Hungarica Legato vina Semproniensia, Sirmiensia, Pilissiensia dilaudant. Quin imo et Nic. Oláhus (Archi-Episcopus Strigonien-sis) . . . hic inquam rerum Hungaricarum, si quis alius, peritissimus Tokayensis quidem vini facit mentionem, sed dum celebriora Hungariae vina enumerat, Tokayensibus praecipuum gloriam non tribuit.

Vero simillimum itaque est: vina Tokayensia tunc primum inlaescere caepisse, dum circa annum 1560 vineas primum trina fossione excolere, vindemiã in prouectiorem authumnum differre, dein circa annum 1650 vuas marcidas a reliquis distinguerre, hisque adinstar viscosi mellis conculcatis generosum mustum superfundere longa experientia edocti incolae caepissent. (Ant. Szirmay, Not. Top . . . Com. Zempl. 22. l.) Sz. K.

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedély — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.